

AHOLINING MA'NAVİY-AXLOQIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISHNING AYRIM JIHATLARI (MAHALLA FUQAROLAR YIG'INI RAISLARI MISOLIDA)

Matkarimov Ikrom Muxtarovich

**Urganch davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqodchisi
Xorazm viloyati hokimligi huzuridagi fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari
xodimlarining malakasini oshirish bo'yicha o'quv kurslari direktori
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14724506>**

Aholining ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish zamonaviy jamiyatdagi eng dolzarb masalalardan biridir. Bu jarayon, o'z navbatida, har bir insonning o'zlikni anglashidan tortib, jamiyatda barqarorlik va ijtimoiy ahillikni saqlashgacha bo'lgan keng ko'lamli ta'sirni o'z ichiga oladi. Aholining ma'naviy-axloqiy rivojlanishi, davlat siyosati va ta'lim-tarbiya tizimi, shuningdek, xalq madaniyati, urf-odatlar va an'analari orqali amalga oshiriladi.

Ma'naviy-axloqiy sifatlar insonning jamiyatda o'z o'rnini topishiga, o'ziga xos dunyoqarashni shakllantirishiga, va ijtimoiy muhitda faol ishtirok etishiga asos bo'ladi. Bu sifatlar orasida adolat, halollik, hamdardlik, vijdonlilik, mustaqillik, mehnatsevarlik va boshqa ijtimoiy fazilatlar o'z aksini topadi. Aholining ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish — jamiyatning barqarorligini ta'minlash, jinoyat va ijtimoiy nizolarni kamaytirish, yoshlarni etuk insonlar sifatida tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega.

Aholining ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish masalasi bugungi kunda jahonning turli mamlakatlarida, shuningdek, O'zbekistonning ijtimoiy va ilmiy hayotida dolzarb mavzu bo'lib qolmoqda. Shu bois, ushbu soha bo'yicha ko'plab ilmiy va metodik tadqiqotlar amalga oshirilgan. Adabiyotlar tahlili, bu jarayonni rivojlantirish uchun ilmiy asoslar, metodik yondoshuvlar, milliy va xalqaro tajribalarni o'rganish orqali amalga oshiriladi. Quyida ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirishga qaratilgan ba'zi muhim ilmiy manbalar tahlil qilinadi.

1. Aholining ma'naviy-axloqiy sifatleri va ularni rivojlantirishning nazariy asoslari. Aholining ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish metodikasi haqida umumiy tushuncha va nazariy yondoshuvlar turli fanlar (pedagogika, sotsiologiya, psixologiya va falsafa) nuqtai nazaridan o'rganilgan.

- A. E. Bo'riyevning *"O'zbekistonning ijtimoiy rivojlanishidagi ma'naviyat va axloqiy qadriyatlar"* (2020) nomli asarida, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni rivojlantirishning metodikasi ijtimoiy tizimdagi o'zgarishlar va ma'naviy madaniyatga ta'sirini o'rganishga qaratilgan. Unda ahloqiy qadriyatlar, ijtimoiy muhit va ma'naviyatni rivojlantirishning metodologik asoslari ochib berilgan.
- T. A. Xoshimovning *"Ma'naviyat va axloqiy tarbiya metodikasi"* (2018) nomli asarida, yoshlarni axloqiy tarbiyalashning metodik yondoshuvlarini ko'rib chiqadi. Bu asar jamiyatda ijtimoiy mas'uliyatni oshirish, axloqiy fazilatlarini shakllantirish va ta'lim tizimi orqali ma'naviyatni rivojlantirishning samarali metodlarini tavsiflaydi.

2. Oila va jamoatdagi axloqiy tarbiyaning o'rni. Oila — ma'naviy-axloqiy sifatlarini shakllantirishda eng asosiy institutlardan biridir. Oila tarbiyasining ahamiyati haqida ko'plab ilmiy tadqiqotlar mavjud.

- N. X. To'laganovning *"Oilada ma'naviy-axloqiy tarbiyaning metodikasi"* (2017) nomli ilmiy ishlari, oilada bolalar va yoshlarni axloqiy qadriyatlar bilan tarbiyalashning metodik jihatlari

tahlil qiladi. Uning fikriga ko'ra, oila tarbiyasining ahamiyati shundaki, aynan oilada yoshlar axloqiy me'yorlarni amalda o'rganadilar va ularning axloqiy rivojlanishi boshlanadi.

- M. B. Karimovning *"Jamoat tashkilotlarining axloqiy tarbiya tizimidagi roli"* (2020) nomli tadqiqoti, jamoat tashkilotlari va ijtimoiy institutlarning yoshlarni axloqiy tarbiyalashdagi ahamiyatini va metodikalarini yoritadi. U, jamoat asosida yoshlarni ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni singdirishga qaratilgan turli usullarni tavsiya etadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, aholining ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish metodikasi keng ko'lamli tadqiqotlar, ilmiy ishlanmalar va amaliyotga asoslangan yondoshuvlarni talab etadi. Bu sohada o'rganilgan asarlar ta'lim tizimi, oila, jamoat tashkilotlari va huquqiy tizimlarning integratsiyasi orqali amalga oshiriladigan kompleks metodikalarning zarurligini ko'rsatadi. Mazkur metodikalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va yosh avlodning axloqiy-psixologik rivojlanishiga xizmat qiladi.

Aholining ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish metodikalari

1. Ta'lim tizimida ma'naviyatni rivojlantirish.

Ta'lim tizimi aholi ma'naviy-axloqiy sifatlarini shakllantirishda eng asosiy vosita hisoblanadi. Maktablarda axloqiy tarbiya kurslari, adabiyot, tarix, falsafa fanlari orqali yoshlarni ijtimoiy va axloqiy qadriyatlar bilan tanishtirish muhimdir. Bunday darslar o'quvchilarda inson huquqlari, adolat, tenglik, vijdon va xalqqa sadoqat kabi tamoyillarni o'rgatadi.

2. Jamoatchilikni axloqiy targ'ibot va tushuntirish ishlari orqali o'rgatish

Jamiyatdagi har bir a'zo o'zining axloqiy mas'uliyatini tushunishi zarur. Axloqiy targ'ibot va tushuntirish ishlari aholi o'rtasida ijtimoiy munosabatlar va axloqiy qadriyatlarni muvofiqlashtirishda katta rol o'ynaydi. Bunda jamoat tashkilotlari, diniy jamoalar, ommaviy axborot vositalari va boshqa ijtimoiy institutlar faol ishtirok etishi lozim.

3. Oila va jamoada tarbiya. Oila — ma'naviy-axloqiy tarbiya asosiy boshlang'ich nuqtasidir. Oilada insonning ilk qadriyatlari va axloqiy me'yorlari shakllanadi. Shuning uchun, oilada farzandga adolat, halollik, xayr-ehson kabi axloqiy fazilatlarni o'rgatish muhimdir. Shuningdek, jamoalarda (ma'naviy, sport, madaniy) o'rganish va axloqiy qadriyatlarni amaliyotda qo'llash, yoshlarni to'g'ri yo'naltirishga yordam beradi.

4. Yoshlar bilan ishlashning axloqiy metodikasi. Yoshlar — jamiyatning kelajagi va ayni paytda jamiyatning ijtimoiy-axloqiy me'yorlarini belgilovchi asosiy guruhidir. Ularni axloqiy tarbiya bilan shug'ullanishda maxsus metodikalar ishlab chiqilishi zarur. Ushbu metodikalar yoshlarni halol mehnatga, jamiyatga xizmat qilishga, o'z his-tuyg'ularini boshqarishga o'rgatishi kerak. Shu maqsadda yoshlar tashkilotlari, sport klublari, madaniy markazlar va ijtimoiy jamoatlar bilan hamkorlik o'rnatish foydalidir.

Mahalla — O'zbekistonning ijtimoiy tizimida eng muhim va asosiy tashkilotlardan biri bo'lib, uning aholi hayotida alohida o'rni bor. Mahalla fuqarolar yig'ini raislari o'z hududlaridagi ijtimoiy, madaniy va axloqiy muammolarni hal qilishda katta mas'uliyatga ega. Ular mahalla ichida ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni tarbiyalash, yoshlarni to'g'ri yo'lga solish va jamiyatda barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, mahalla fuqarolar yig'ini raislarining o'rni va roli aholi ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega.

1. Mahalla fuqarolar yig'ini raislarining jamoat ishlaridagi roli. Mahalla fuqarolar yig'ini raislari jamoat ishlarida faol ishtirok etib, mahalladagi aholi bilan bevosita aloqada

bo'ladilar. Ular nafaqat ijtimoiy yordamlarni ta'minlash, balki aholi o'rtasida axloqiy me'yorlar, ijtimoiy fazilatlar va qadriyatlarni rivojlantirishga ham mas'uldirlar. Raislar axloqiy targ'ibot ishlarini tashkil etish, ma'naviy-axloqiy bilimlarni kengaytirish, yoshlarni to'g'ri tarbiyalash va ularga ijtimoiy mas'uliyatni o'rgatishda muhim rol o'ynaydi.

2. Yoshlarni axloqiy tarbiyalashda mahalla raislarining o'рни. Mahalla fuqarolar yig'ini raislari yoshlarni axloqiy tarbiyalashda asosiy ta'sir ko'rsatuvchi shaxslar hisoblanadi. Ular o'rta maktablar, kollejlari va oliy ta'lim muassasalariga kirishga yordam berish, yoshlarni kasbga yo'naltirish va ijtimoiy faollikni oshirishda yordam beradi. Raislar yoshlarni jamiyatda to'g'ri yo'lni tanlashga, ijtimoiy-axloqiy qadriyatlarni o'zlashtirishga undaydi. Shuningdek, ular yoshlar orasida jinoyatchilikni kamaytirish va salbiy odatlar (masalan, alkogol va narkotik moddalar iste'moli)ga qarshi kurashishda ham faol ishtirok etadi.

3. Mahallada axloqiy muhitni yaxshilashda raislarning ma'naviy salohiyati. Mahalla raisi jamiyatdagi ijtimoiy axloqiy muhitni yaxshilashda o'zining salohiyatini namoyon etadi. Raislar mahallaning ma'naviy ahvolini yaxshilash uchun turli tadbirlar va aksiyalar o'tkazadilar. Bular axloqiy ma'naviyatni oshirishga, oilaviy muammolarni hal qilishga va ijtimoiy barqarorlikni saqlashga qaratilgan bo'ladi. Masalan, ular "Ma'naviyat va axloq" kabi mavzularda uchrashuvlar, suhbatlar va seminarlar tashkil etish orqali jamiyatdagi axloqiy muhitni yaxshilashga yordam beradi.

4. Mahalla raislarining huquqiy va axloqiy mas'uliyati. Mahalla fuqarolar yig'ini raislari o'zlarining huquqiy va axloqiy mas'uliyatlarini yaxshi anglab, jamoat tartibini, fuqarolar huquqlarini va ijtimoiy adolatni ta'minlashga katta e'tibor berishlari kerak. Raislar o'z hududida qonunlarga rioya qilishni ta'minlash, jamiyatdagi axloqiy me'yorlarga amal qilishni targ'ib qilishda asosiy mas'ul shaxslar hisoblanadi. Ularning faoliyati jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va axloqiy mustahkamlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

5. Mahallaning ma'naviy-axloqiy qadriyatlarini tarbiyalashda raislarning o'ziga xos metodikasi. Mahalla fuqarolar yig'ini raislari o'z faoliyatida turli metodikalar va yondoshuvlarni qo'llaydilar. Ular mahalladagi yoshlarni axloqiy jihatdan tarbiyalashda individual yondoshuvni, guruh ishlari va ijtimoiy tadbirlarni birlashtiradilar. Raislar o'z hududida axloqiy targ'ibot ishlarini amalga oshirishda o'rta maktablar, jamoat tashkilotlari va boshqa ijtimoiy institutlar bilan hamkorlikda ishlaydi. Bunday metodikalar yoshlarni ijtimoiy mas'uliyatga o'rgatishda samarali bo'lishi mumkin.

Xulosa. Mahalla fuqarolar yig'ini raislarining aholi ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirishdagi o'рни juda katta. Ular jamoatchilikni birlashtirish, axloqiy qadriyatlarni targ'ib qilish, yoshlarni axloqiy jihatdan tarbiyalash va ijtimoiy mas'uliyatni oshirishda faol ishtirok etadilar. Raislarning ma'naviy salohiyati va metodik yondoshuvlari mahallada ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga, jamiyatdagi axloqiy me'yorlar va qadriyatlarni rivojlantirishga katta ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun mahalla raislarining faoliyati nafaqat ijtimoiy, balki ma'naviy-axloqiy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega.

Aholining ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirishda mahalla fuqarolar yig'ini raislarining o'рни beqiyos. Ularning jamiyatda axloqiy me'yorlarni targ'ib qilish, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va yoshlarni tarbiyalashdagi roli kattadir. Shunga ko'ra, mahalla raislarining samarali faoliyatini yanada takomillashtirish va rivojlantirish uchun bir qator takliflar kiritish mumkin.

1. Mahalla raislarining axloqiy tarbiya bo'yicha bilim va malakalarini oshirish. Mahalla fuqarolar yig'ini raislarining axloqiy tarbiya bo'yicha bilim va malakalarini oshirish,

ularni yangi metodikalar va yondoshuvlar bilan tanishtirish muhim. Bu borada maxsus treninglar, seminarlar va kurslar tashkil etish lozim. Raislarga axloqiy me'yorlar, ijtimoiy adolat va huquqiy tizim haqida kengroq bilim berish, ular o'z faoliyatlarida zamonaviy pedagogik yondoshuvlarni qo'llashlari uchun zarur.

2. Mahalladagi axloqiy qadriyatlarni rivojlantirishga qaratilgan dasturlarni ishlab chiqish. Mahalla raislari, yoshlarni axloqiy jihatdan to'g'ri tarbiyalash uchun o'z hududlarida maxsus dasturlarni amalga oshirishi kerak. Masalan, "Yoshlar axloqi", "Inson huquqlari va mas'uliyat", "Adolat va halollik" kabi mavzularni qamrab olgan ma'naviy-axloqiy dasturlarni ishlab chiqish va bu dasturlarni mahallada keng jamoatchilikka, ayniqsa, yosh avlodga yetkazish lozim. Bunday dasturlar yoshlarning ijtimoiy mas'uliyatini oshirishga, ularning ma'naviy-axloqiy qadriyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

3. Oila va jamiyat o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish. Mahalla raislarining oilalar bilan yaqindan hamkorlik qilishlari lozim. Oila tarbiyasi va mahalla tarbiyasining birlashishi yoshlarning axloqiy-psixologik rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Raislar oilalar bilan ishlashda, o'zaro yordam va maslahatlarni kengaytirish, oilaviy muammolarni hal etishga ko'maklashish orqali ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda katta rol o'ynaydi. Bunda, oila institutiga ijtimoiy va ma'naviy yordam ko'rsatish tizimini rivojlantirish muhim.

4. Mahallada ma'naviy-axloqiy targ'ibot ishlarini kuchaytirish. Mahalla raislari mahallada turli axloqiy targ'ibot ishlarini tashkil etishlari kerak. Bu ishlar doirasida ommaviy axborot vositalari, madaniy markazlar, kutubxonalar, sport va san'at tadbirlari orqali axloqiy qadriyatlarni keng targ'ib qilish zarur. Raislar mahallada axloqiy me'yorlar va to'g'ri xulq-atvorni tarbiyalashda o'quvchilarga, yoshlar va kattalar bilan ishlashda birgalikda ko'plab tadbirlar o'tkazishlari lozim.

5. Yoshlarni ma'naviy-axloqiy jihatdan qo'llab-quvvatlash va rahbarlik qilish. Yoshlar orasida axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatni oshirish uchun mahalla raislari o'z faoliyatlarini ular bilan ko'proq bevosita aloqada olib borishlari kerak. Yoshlar o'rtasida axloqiy fazilatlarni tarbiyalashda doimiy motivatsiya, rahbarlik va ma'naviy qo'llab-quvvatlash tizimini yaratish muhim. Mahalla raislari yoshlarning axloqiy-psixologik rivojlanishiga yondashuvlarni yangilab, ularni o'z hayotida axloqiy mas'uliyatni his qilishga o'rgatishlari zarur.

6. Mahalla raislarini ijtimoiy tarmoqlarda faoliyat ko'rsatishga rag'batlantirish. Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish, jumladan, ijtimoiy tarmoqlarda faoliyat yuritish, mahalla raislari uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Raislar mahalladagi ijtimoiy va ma'naviy tadbirlarni internetda faol ravishda e'lon qilib, keng jamoatchilikni jalb qilishlari kerak. Ijtimoiy tarmoqlar orqali mahalladagi yoshlar bilan bevosita muloqot qilish va ularni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashda samarali ishlash mumkin.

7. Mahalla raislari va jamoat tashkilotlari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish. Mahalla raislari jamoat tashkilotlari, mahalliy hokimiyat va davlat idoralari bilan yaqindan hamkorlik qilishlari lozim. Bu hamkorlik o'z navbatida aholi o'rtasida axloqiy-psixologik jihatdan ijobiy o'zgarishlarni yuzaga keltirishda yordam beradi. Raislar mahalladagi barcha ijtimoiy guruhlar bilan aloqada bo'lib, turli tadbirlar va aksiyalarni birgalikda o'tkazishlari kerak.

Xulosa. Mahalla fuqarolar yig'ini raislarining aholi ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirishdagi roli juda katta. Ularning faoliyatini yanada samarali qilish uchun turli metodik yondoshuvlar, dasturlar va takliflar ishlab chiqish zarur. Mahalla raislarining axloqiy tarbiya va jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashdagi faolligini oshirish, yoshlarni to'g'ri tarbiyalash

va jamoatchilikka xizmat qilishdagi mas'uliyatini kuchaytirish uchun yuqoridagi takliflar amaliyotga tatbiq etilishi lozim.

References:

1. Bo'riyev, A. E. (2020). *O'zbekistonning ijtimoiy rivojlanishidagi ma'naviyat va axloqiy qadriyatlar*. Toshkent: O'zbekiston akademik nashriyoti.
2. Xoshimov, T. A. (2018). *Ma'naviyat va axloqiy tarbiya metodikasi*. Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti.
3. Qodirov, A. M. (2019). *O'zbekistonda axloqiy va ma'naviy tarbiyaning pedagogik asoslari*. Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
4. Sodiqov, Sh. T. (2021). *Ma'naviy tarbiya va yoshlar ta'limi*. Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.
5. To'laganov, N. X. (2017). *Oilada ma'naviy-axloqiy tarbiyaning metodikasi*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
6. Karimov, M. B. (2020). *Jamoat tashkilotlarining axloqiy tarbiya tizimidagi roli*. Nukus: Nukus davlat universiteti nashriyoti.
7. Sharipov, R. M. (2022). *Axloqiy qonunchilik va uning jamiyatdagi o'rni*. Toshkent: O'zbekiston huquqshunoslik instituti nashriyoti.
8. Zohidov, F. M. (2019). *Yoshlar tarbiyasida axloqiy qadriyatlar va ta'lim tizimi*. Toshkent: O'zbekiston xalq ta'limi nashriyoti.
9. Kamilov, A. B. (2018). *Axloqiy va ijtimoiy me'yorlar: pedagogik yondoshuvlar*. Tashkent: Toshkent davlat pedagogika universiteti nashriyoti.
10. Islomov, N. S. (2021). *Ijtimoiy barqarorlik va ma'naviyat: nazariy va amaliy asoslar*. Farg'ona: Farg'ona davlat universiteti nashriyoti.